

Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i 2013

Indledning

Året startede med den glædelige nyhed, at Kulturstyrelsen havde bevilget to forskningsstipendier til museets forskningsenhed, *Dansk Center for Herregårdsforskning*. Stipendierne skulle dække forskning både i herskabets og folkeholdets levevis, idet forskningen henholdsvis skulle anskueliggøre herskabets ændrede levevis i overgangen mellem 1700- og 1800-tallet (*Det naturlige menneske og den iscesatte herregård 1770-1850*) og de ansattes vilkår (*Uligheden for Retten 1791-1921*). Sidstnævnte forskningsprojekt tager udgangspunkt i juridisk materiale, som ikke tidligere har været benyttet systema-

Nye undersøgelser viser, at det er lettere at huske noget, hvor mange sanser er i spil. Det har museet vidst i mange år, og derfor er smagssansen ofte et centralt element i museets mange aktiviteter og arrangementer. Ved at præsentere de besøgende for tidligere tiders kager, brød og raffinerede middagsretter oplever man på sin egen krop, hvordan fortiden „smagte“, og det er ofte lettere at forklare en pointe med en lækker smagsprøve end med teoretisk snak, lange forklaringer eller tekster. Her serveres der bagværk i Riddersalen fra husjomfru Ottilie Olesens kogebog (1918-24).

Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Kulturminister Marianne Jelved besøgte museet i oktober. Ved besøget var der tid til både at vise museets nye udstillinger frem og til at gå i dialog med ministeren om kulturarvens fremtid.

tisk som kilde til folkeholdets livsvilkår i 1800- og 1900-tallets danske herregårdsmiljøer. De to bevillinger muliggjorde, at ph.d. Signe Steen Boeskov og ph.d. Dorte Kook Lyngholm kunne sidde i delte forsknings- og sekretariatsstillinger og således arbejde både for forskningscenterets almenvel ved at varetage daglige opgaver og henvendelser i Centeret og sideløbende optimere den videnskapital, der er forudsætningen for, at museet vedblivende kan producere ny og spændende formidling for offentligheden.

Der var dog flere glædelige oplevelser i vente i årets løb, hvilket man kan forvisse sig om ved at læse videre nedenfor, men særligt glædeligt var det, at kulturminister Marianne Jelved i oktober måned besøgte museet og havde tid til både at se museets nye udstillinger og til en dialog med museets bestyrelse og ledelse om de muligheder og udfordringer, museet står over for i de kommende år. Det var en lydhør og engageret minister, museet modtog, og det var derfor en stor fornøjelse at vise de nye rum frem, tale om frivillighed, forskning og kulturarv med hende, og da ministeren ved en tidligere lejlighed har nævnt, at hun samler på perler, kulturperler, fik museet således lov til ved dette møde at føje en ny perle til hendes samling.

Formidling – synlighed

2013 var et år med mange aktiviteter for publikum. Foruden forskellige udstillinger kunne museet præsentere en række aktiviteter året rundt for de godt 94.000 – børn og voksne, skole- og gymnasieelever, danske og udenlandske turister – der besøgte museet. Museet har gennem de senere år formået at holde besøgstallet stabilt, i en tid hvor publikum ellers har svigtet både museer og andre attraktioner. Det er meget tilfredsstillende og vidner om, at museet har meget at byde på for den moderne museums-gæst, hvilket blev understøttet, da museet igen i 2013 fik topkarakterer i *Kulturstyrelsens Nationale Brugerundersøgelse*.

Museet har gennem en årrække arbejdet på at ensrette og målrette den kommunikation, der går ud af huset, så der kommer en genkendelighed i markedsføringen og et øget fokus på museet i medierne. Det er heldigvis i vid udstrækning lykkedes – for få midler – at markere museet stærkt udadtil, både hvad angår traditionel markedsføring på print og online, i radio og tv, og hvad angår de sociale medier. Således var museet i 2013 flittigt omtalt i de lokale dagblade og ugeaviser, såvel i papirudgaven som på nettet. Og ved større satsninger og projekter lykkedes det museet at få fine omtaler i de landsdækkende dag- og ugeblade. Desuden har museet – i erkendelse af det ændrede mediemarked – målrettet arbejdet med synlighed på egne digitale platforme, og især arbejdet med museets hjemmeside og Facebook-side er blevet intensiveret i 2013. Det resulterede i knap 50.000 unikke besøg på hjemmesiden og godt 1.500 fans på Facebook. Gammel Estrup optrådte jævnligt på de lokale radiostationer, ligesom museet ofte fik besøg af Tv2Østjylland, der i julen 2013 ovenikøbet valgte at lave en længere udsendelsesrække filmet i det nyåbnede *Store Kabinet* på herregårdens første-sal.

Udstillinger

Årets første udstilling havde titlen *Oplevelsernes Herregård*. Over de seneste 25 år har stadig flere herregårde udviklet deres traditionelle landbrugsvirksomheder til også at omfatte oplevelsesprodukter og publikumsaktiviteter, og det var denne nye måde

I december lavede TV2Østjylland en serie på otte juleprogrammer på Gammel Estrup. Her ses en af tv-stationens kameramænd, mens han filmer museets juleforberedelser. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

at bruge kulturarven på, som museet den 25. april satte fokus på, da udstillingen blev åbnet af gods-ejer Dorte Mette Jensen fra det nærliggende Stenalt Gods. Mikael Frausings ph.d.-afhandling *Herregårdene og oplevelsessamfundet – nytliv i gamle byg-*

ninger dannede basis for udstillingen. Hans undersøgelser havde vist, at herregårdene, der gennem århundreder havde fungeret som økonomiske, politiske og kulturelle magtcentre, i løbet af det 20. århundrede mistede denne status og måtte tilpasse sig nye

markedsvilkår. Imidlertid udgør herregårdenes bygningsmasse fortsat en væsentlig del af den fælles arkitektoniske kulturarv i Danmark, og bevaringen af de gamle bygninger stiller krav til både arbejdets udførelse og økonomien. Det var denne dobbelthed – *fornyelse og bevaring* – som var udstillingens omdrejningspunkt, da det har placeret herregårdsejerne i et vanskeligt dilemma i det 20. århundrede. Koncerter, livsstilsmesser, julemarkeder, motionsløb og andre events kan på nogle herregårde give gode indtægter, samtidig med at publikum kun lægger beslag på anlæg og bygninger nogle få årlige weekender. Kunsten både at bevare og forny en herregård er en balanceakt, men når den lykkes, får offentligheden mulighed for at mærke og opleve herregårdenes historiske atmosfære og enestående arkitektur, mens ejerne på deres side sikres nødvendige indtægter til bevaring af de historiske bygninger. Udstillingen, der løb helt frem til september, var placeret i fem lokaler på 2. sal i sydfløjen, og der var mange besøgende, som tog tårntrappen hele vejen op for at få mere at vide om det spændende emne. Man kunne endvidere finde produkter og/eller markedsføringsmateriale, som en del herregårde havde stillet til rådighed for publikum i forbindelse med udstillingen, og således komme på „besøg“ på et udsnit af de 730 danske herregårde, der findes i dag.

Museets omfattende arbejde med restaurering og nyformidling af hovedbygningens interiører førte i juni 2013 til åbning af *Salonen*, de sidste rum på 1. sal i vestfløjen. *Salonen* viser, hvordan man boede og

indrettede sig i slutningen af 1700-tallet, hvor Jørgen greve Scheel giftede sig med Christiane Mette Bille-Brahe fra grevskabet Hvedholm på Fyn. Netop i slutningen af 1700-tallet skete der store ændringer i elitens idealer – ikke mindst omkring boligens funktion. Man tog afstand fra tidligere tiders kunstige verden med pudrede parykker, stive hofdragter og den uendelige række af fester og tafler, hvor man mere eller mindre spillede en bestemt rolle. Nu gjaldt det om at finde ind til det naturlige og det individuelle i mennesket, og rokokovens pragtsale og elegante gemakker blev afløst af tanken om boligen som sæde for hjemlig hygge og et mere uformelt samvær i form af for eksempel saloner med musik, højtlesning og diskussion. Et centralt element i restaureringen af *Salonen* var istandsættelse af vægbeklædningerne. I begge rum blev to originale tapeter fra Gammel Estrup genskabt. I det største af de to rum er tapetet et bemalet lærred med en avanceret, dekorativ bort, hvor illusionen består i, at beskueren får det indtryk, at solen skinner permanent ind ad vinduerne og giver liv og skyggevirkninger til det tredimensionelle fletværk. I det andet rum – tårnværelset – blev tapetet også håndmalet, men denne gang med forlæg i et originalt kinesisk papirtapet og ved hjælp af de samme materialer og teknikker, som da man malede det originale tapet i 1700-tallets Kina. Kineserne var nogle af de første til at producere papir og dermed introducere håndmalede papirtapeter. Derfra bredte den nye mode sig som en steppebrand blandt eliten i Europa, og ethvert herskab med respekt for sig selv

Årets særudstilling byggede på Mikael Frausings ph.d.-afhandling Oplevelsernes Herregård. Mange herregårde har i det nye årtusinde skaffet sig ekstra indtægter gennem koncerter, livsstilsmesser – og som på billedet – udlejning af lokaler til bryllupper. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

måtte naturligvis eje et ægte håndmalet papirtapet fra Kina. Papirtapeterne blev produceret i store ark (cirka 120 x 60 cm), der blev opsat på opspændt lærred og således dækkede rummet fra væg til væg.

Tapeter af papir afløste den hidtidige mode med silketapeter eller håndmalede lærreder, og det varede ikke længe, før europæerne forstod at gøre kineserne kunsten efter og selv fremstille papir. I Danmark frem-

Med forlæg i et af museets originale tapeter blev dette fine papirtapet genskabt – stort set ved hjælp af de samme materialer og teknikker, som da man malede det originale tapet i 1700-tallets Kina. Foto: Kirsten Nijkamp.

stillede man dog ikke papir af bambus, men af hør og/eller bomuld, såkaldt *kludepapir*, og arkene var væsentligt mindre (cirka 90 x 60 cm) end de kinesiske papirark.

Med restaurering af *Salonen* afsluttede museet istandsættelsen og nyformidlingen af hele 1. sal i såvel syd- som vestfløjen. Det er blevet til en lang række pragtfulde sale og elegante 1700-tals gemakker, hvor publikum kan opleve, hvordan man boede og indrettede sig i barokken over rokokoen til slutningen af 1700-tallet, hvor Louis Seize-stilens rene linjer var på mode. Til grund for arbejdet ligger et omfattende arbejde med at studere regnskaber, breve og øvrigt kildemateriale og sammenholde dette med tekniske undersøgelser på stedet, hvor konservatorer og håndværkere har afdækket lag på lag af tidligere tiders indretning.

Endvidere har museet måttet arbejde tæt sammen med fredningsmyndigheder, konservatorer og rådgivende arkitekter for at sikre, at arbejdet er sket i respekt for husets originale elementer. Desuden har museets fagpersonale arbejdet målrettet med at formidle resultatet på et niveau og en måde, der taler til moderne museumsgæster. Når man skal formidle et interiør i en fredet bygning, kan det være vanskeligt at opsætte en masse skilte og tekster, da det ville betyde, at oplevelsen af det autentiske ville forsvinde – og desuden kunne det også forstyrre oplevelsen af stedets stemning og atmosfære. At bruge audioguides var en mulighed, for de sætter ingen spor i rummet, men på Gammel Estrup ville herregårdens særdeles tykke

mure og gårdens placering i lavt, sumpet terræn gøre det vanskeligt effektivt at anvende elektronisk understyr. Hertil kommer, at nyere undersøgelser af museumsgæsters adfærd har vist, at et museumsbesøg er en social begivenhed, hvilket vil sige, at de besøgende ønsker en fælles oplevelse med familie eller venner. Audioguides blev derfor valgt fra og museet har i stedet valgt at arbejde med en fortælling, der tager udgangspunkt i sammenhæng og helheder. Der, hvor noget har måttet tilføjes, har det været for at sætte de originale elementer ind i en sammenhæng, for at de bedre kunne forstås som et billede på den tid og det miljø, de oprindeligt var skabt til. Den nye fortælling har således taget udgangspunkt i bygningen, de enkelte rums originale elementer og rummenes oprindelige funktion. Hertil har museet tilføjet formidlere i tidstypiske dragter, for at de kan fortælle historien i dialog med de besøgende, og for at publikum gennem disse kan erfare museets nyeste forskningsresultater. Ifølge publikums entydige og positive tilbagemeldinger er den nye fortælling både forståelig og troværdig. Flere betydende fonde har bidraget til, at dette omfattende arbejde har kunnet realiseres; A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, Skibsfreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, C.A.C. Fonden, Augustinus Fonden Inge og Asker Larsens Fond og Nykredits Fond. Uden disse fondes bidrag og støtte til projektet, havde det ikke været muligt at forbedre de klimatiske og bevaringsmæssige forhold og samtidigt etablere grundlaget for, at museet gennem den

Salonen satte et fornemt punktum for restaureringen af hele 1. sal i syd- og vestfløjen. Et omfattende fagligt arbejde ligger til grund for restaureringen, som mange betydende fonde har bidraget til realiseringen af. Foto: Kirsten Nijkamp.

seneste femårsperiode har kunnet arbejde målrettet med en helhedsvision om at bevare og formidle herregårdshistorie.

I julemåneden skruede museet traditionen tro tiden tilbage til perioden omkring Første Verdenskrig, nærmere bestemt 1918, hvor Gammel Estrup netop hav-

Åbningen af de nyrestaurerede lokaler på 1. sal foregik samtidig med museets store formidlingssatsning Gammel Estrup Herregårdsmarked. Her kunne man møde nogle af de mange fine folk, som her museumsformidler Stine Lucia Rasmussen i det helt store lyserøde 1700-tals skrud. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

de fået ny husjomfru. Hun hed Otilie Olesen og kom fra en stilling i herregårdskøkkenet på det nærliggende Rosenholm. Med udgangspunkt i hendes historie og ikke mindst hendes omfattende opskriftssamling fejrede museet endnu en gang jul, og der var noget at se og opleve for hele familien i december. Et nyt element i julefortællingen var en udstilling, som viste tre opdekninger, der fortalte hver sin historie om herregårdsliv anno 2013. Et julebord var dækket med porcelæn udlånt af Elisabeth Rantzaу fra Krengerup, et var dækket med service udlånt fra Rosenholm Slot og et med genstande udlånt af Lis Messmann fra Staarup Hovedgaard. Bidragene stammer således fra tre herregårde, der hver især er vidt forskellige eksempler på, hvordan herregårdene opretterholder deres eksistens i vor tid: Krengerup har været i slægten Rantzaus eje siden 1770 og drives i dag som et traditionelt land- og skovbrug, Rosenholm Slot, der ejes af Rosenholmfonden, er offentligt tilgængelig, medens Staarup Hovedgaard danner rammen om en eksklusiv antikvitetsforretning. Med juleudstillingen blev der således trukket en linje tilbage til årets særudstilling, der havde taget udgangspunkt i ph.d.-afhandlingen *Oplevelsernes Herregård*, og dermed de danske herregårdes mulighed for at tilpasse sig nye tider og samtidig forstå at udnytte kulturarven til at skabe den nødvendige omsætning, som kan skabe nyt liv på landet og sikre herregårdens fortsatte bevaring. De mange juleaktiviteter var en væsentlig årsag til, at museet oplevede en tredobling af omsætningen i butikken – noget,

der ikke mindst havde stor betydning for et fornuftigt årsregnskab.

Ferieaktiviteter og formidling for børn

I alle skoleferier var der særlige aktiviteter for børn. Aktiviteterne tog udgangspunkt i projektet *Herregårdens Spisekammer*, der sætter fokus på de fødevarer, som man dyrkede på Gammel Estrup, og deres brug i madlavningen. Projektets formål er dels at fortælle historien om den selvforsynende herregård og madkulturen for omkring 100 år siden, dels at udbrede kendskabet til råvarer, forarbejdning og madlavning, som i vid udstrækning er gået i glemmebogen i dag. *Herregårdens Spisekammer* er støttet af Nordea-fonden, 15. Juni Fonden, Løvenholm Fonden samt Friluftsrådet og gennemføres i 2013 og 2014.

Allerede i skolernes vinterferie kunne alle, der havde lyst, prøve kræfter med de historiske råvarer og opskrifter. Her kunne man nemlig hjælpe herregårdens husjomfru med at lave suppe på brændekomfuret. De forskellige supper blev lavet efter de originale gamle opskrifter, som husjomfruen, Otilie Olesen, nedskrev i sin tid – først som husholdningselev på Rosenholm og siden som husjomfru på Gammel Estrup for knap 100 år siden. Aktiviteten var en udpræget succes, og børnene, der deltog syntes, det var sjovt at være med i madlavningen, som foregik helt uden stavblender og foodprocessor!

Påsken faldt tidligt i 2013, så allerede i slutningen af marts var museet igen klar med en række spæn-

For 14. år i træk fejrede museet Jul på Gammel Estrup i hele december måned, og det store juletræ i Riddersalen er populært hos både store og små. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

dende aktiviteter for store og små. Igen var der fokus på den selvforsynende herregård, idet man kunne være med til at fremstille sine egne cremer og sæber. Udgangspunktet var Otilies opskrifter, og man

kunne blandt andet lave en særlig *koldcreme* fra 1918 baseret på urter fra *Herregårdshaven*. Man kunne også komme med på gratis omvisninger om renlighed og høre om tidligere tiders forhold til hy-

I påsken blev der lavet koldcreme – et skønhedsprodukt – baseret på en opskrift fra Gammel Estrup fra 1918. Der blev anvendt urter fra museets nyetablerede urtehave til fremstillingen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

giejne. Og det var noget, som tog kegler hos publikum, når der blev fortalt om for eksempel tidligere tiders pudder- og parfumevaner. I forlængelse af arbejdet med brugen af havens planter blev der i løbet af foråret afholdt to fuldtegnede kurser i havens

nytte- og lægeurter for de særligt interesserede. Der blev også i løbet af foråret anlagt en ny historisk køkkenhave bag den smukke *Barokhave*, og en frivillig havegruppe blev etableret med det formål at passe haven og formidle arbejdet med de historiske

I sommerferien blev der lavet appelsinjuice efter en gammel opskrift fra Wedellsborg fra forrige århundredeskifte. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

planter. Det forstærkede fokus på haven blev markeret med et teaparty anno 1900, hvor haven officielt åbnede med kaffe i *Orangerierne*, havevandring og mulighed for at være med til herskabets traditionelle udendørsaktiviteter som kroket og petanque.

I sommerferien fortsatte formidlingsprojektet Herregårdens Spisekammer, og børneaktiviteterne var derfor flyttet ned i *Orangerierne* i haven, der var indrettet til aktivitetsrum sommeren over. Her kunne børn og barnlige sjæle være med til at lave saft, tørre

planter og lave pærekonfekt og marcipan efter opskrifter fra de danske herregårde. De første to uger var det for eksempel en opskrift på appelsinsaft fra Wedellsborg, der dannede udgangspunkt for saftpresningen. De næste to uger kunne man lave pærekonfekt, som overstaldmester Jørgen greve Scheel (1718-86) yndede at spise på Gammel Estrup. Og de sidste to uger kunne man være med til at lave sin egen marcipan efter husjomfru Ottilies originale opskrift. I sensommeren kunne børn desuden komme med på særlige ture i herregårdens prydhave og lære om de mange forskellige fine sommerfugle, der bor i den blomstrende have.

Traditionen tro havde museet fokus på æbler i efterårsferien, og man kunne være med i hele processen fra plukningen af æblerne i herregårdens æblehave til presning og mostning i *Orangerierne* og fremstilling af æblemarmelade og -gelé i *Herregårdskøkkenet*, hvor der også blev arbejdet med mere spektakulære historiske råvarer som kinaskokker og blå Congo-kartofler. Museet var i sommeren 2013 så heldig at erhverve en kogebog, som køkkenpigen Laura Pauline Bøhl havde brugt i sin tid på Gammel Estrup for knap 100 år siden, og det var opskrifter fra denne kogebog, der dannede udgangspunkt for madlavningen i køkkenet i efterårsferien.

Museet arbejder med to spor i den levende formidling – en analog og en digital, så publikum selv kan vælge, hvordan de vil opleve stedet. I efterårsmånederne kunne publikum således møde en af museets dygtige formidlere i udstillingen. Formidlerne op-

trådte i dragt, og man kunne få svar på alle sine spørgsmål – både af historisk og praktisk art. Var man ikke så heldig at møde formidleren, så kunne man fra efteråret 2013 benytte sig af det nye digitale tilbud *Gammel Estrup i børnehøjde*, der er en historie om livet på herregården i 1700-tallet fortalt igen gennem små tekster og musik, som man kan hente på sin smartphone via QR-koder.

Op til julesæsonen fik museet indrettet et særligt formidlingsrum til børn i forlængelse af *Herregårdskøkkenet*. Det muliggjorde, at endnu flere af de besøgende kunne deltage i madlavningen, og i ugerne op til jul var der fokus på julebag og julegodter, idet man kunne lave pebernødder, honningkager og marcipan efter historiske opskrifter. Formidlingsrummet har givet museet nye muligheder for at formidle historien gennem aktiviteter, hvor de besøgende deltager aktivt, og det vil blive brugt flittigt i forbindelse med museets stadig øgede fokus på formidling for børn i alle aldersklasser. Således blev rummet også anvendt i forbindelse med projektet *Puslinge på Museum*, der blev påbegyndt lige før nytår, og som målretter historieformidlingen til børnehavebørn, samt projektet *Med mormor på museum*, der ligeledes blev påbegyndt i slutningen af 2013, og som har til sigte at give bedsteforældre og børnebørn en fælles historisk oplevelse. Begge projekter er støttet af Norddjurs Kommune, dels gennem kulturpuljen og børn- og ungepuljen, dels gennem den lokale kulturaftale, *Kulturring Østjylland*, med Kulturministeriet.

Takket være støtte fra Norddjurs Kommune kunne museet i december måned lave Puslinge på Museum – et formidlingsprojekt for de yngste borgere i kommunen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Ud over ferieaktiviteterne kunne museet året rundt tilbyde en vifte af skoleforløb til alle aldersklasser fra indskolingen i folkeskolen til elever på gymnasieniveau. Når dette kan lade sig gøre, skyldes det udelukkende, at private fonde som C.A.C. Fonden

og Løvenholm Fonden stiller midler til rådighed for museets formidling. Museet arbejder desuden med et stort projekt om dannelse, og i den forbindelse kunne skoleelever i efteråret komme til en særlig temadag om dannelse anno 2013, hvor dannelsesbe-

På Mors Dag – anden søndag i maj – opfordrede museet folk til at tage deres mor eller bedstemor under armen og komme til en hyggelig dag på Gammel Estrup, hvor nogle af museets mange aktive frivillige hjalp til med at servere de friskbagte kager og kaffen i Riddersalen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

grebet blev sat til debat ved forskellige workshops. Arrangementet var en del af *Kulturring Østjylland*-samarbejdet, der er finansieret af Kulturstyrelsen og

består af de mindre østjyske kommuner og en række østjyske museer – herunder Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Museet har som nævnt ovenfor des-

være ingen fast skoletjeneste, men har gennem en årrække kunnet finansiere de særlige tilbud til skoler ved hjælp af midlertidige bevillinger til forskellige projekter fra skiftende fonde. Det er museets ønske at sikre denne vigtige del af formidlingen, så der blev i 2013 derfor arbejdet på at få en fast offentlig bevilning til formålet – dog uden held.

Arrangementer

Ud over de særlige aktiviteter for børn står Gammel Estrup –Herregårdsmuseet for en række temadage, koncerter og skuespil, foredrag og omvisninger samt erhvervsarrangementer. I 2013 blev der således for tredje gang afholdt *Mors Dag* den anden søndag i maj. Med udgangspunkt i historisk bagværk inviterede museet folk til at tage deres mor eller bedstemor under armen og komme til en hyggelig dag på herregården, hvor man sammen kunne opleve herregårdshistorie og -miljø med levende formidling. I *Riddersalen* kunne man nyde kaffe og kage ad libitum, mens museets frivillige i stuepige dragter serverede gæsterne til lyden af korsang. I *Herregårdskøkkenet* arbejdede museets husjomfru og køkkenpiger på højtryk for at lave alskens lækkert bagværk i brændekomfuret, og i *Orangerierne* kunne man deltage i kagekonkurrencen, hvor et panel bestående af lokale herregårdsfruer bedømte de indkomne kager.

16. maj går bukkejagten som bekendt ind ved dagry, og i den forbindelse er det blevet en fast tradition, at jægerne fra den lokale Auning Jagtforening kommer til bukketræf på Gammel Estrup. Således og-

så i 2013, hvor det nedlagte vildt blev lagt på parade, og den flotteste buk blev kåret til tonerne af jagthornenes signal. Jagt har altid været en yndet sport på de danske herregårde, og museet holder derfor den årlige *Jagtdag* i hævd.

Den sidste weekend inden skolernes sommerferie løb det store *Gammel Estrup Herregårdsmarked* af stablen. Markedet er med de godt 100 deltagere museets største formidlingsmæssige enkeltstående, og begivenheden trækker traditionelt mange besøgende. Her iscenesættes et af 1700-tallets velbesøgte markeder med håndværk og husflid, madboder og smugkro, gøgl og musik. Man kan desuden besøge herskabet på herregården og følge deres daglige gøremål. I 2013 var der i forlængelse af projektet *Herregårdens Spisekammer* særligt fokus på maden i 1700-tallet, og de besøgende kunne overvære et selskab med datidens moderne drikke som kaffe, te og chokolade samt en skuemiddag, hvor man kunne smage på datidens delikatesser, blandt andet farse-rede kalveøjne!

Også i år spillede *Teaterselskabet Pulchra Semper Veritas* i sommerferien en Holberg-komedie i haven foran *Orangerierne*. I 2013 var det Den Pantsatte Bondedreng, der kom under Teaterselskabets kærlige behandling, og den underholdende slyngelkomedie faldt i god jord hos de mange fremmødte tilskuere. Desuden bød sensommeren på en del koncerter. De lokale Auning, Fausing, Vester Alling og Øster Alling sogneråd arrangerede to stemningsfulde musikgudstjenester i Kapellet på Gammel Estrup – dels med

Gammel Estrup Herregårdsmarked er en fest for både høj og lav. Her er vi til te i Grevindens Gemak, hvor kammerpigen netop har serveret teen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

en smuk kammerkoncert med ensemblet *Trialog*, og dels med en koncert med *folkemusiktrioen Norrøn*. I september spillede *Randers Kammerorkester* tra-

ditionen tro en slotskoncert i Riddersalen. Der var både Mozart og Grieg på programmet – og der var som altid fuldt hus.

I forbindelse med museets foredragsrække i efteråret fortalte Mette Maria Ahlefeldt-Laurvig engageret om herregården Eriksholm, som hun har boet i sammen med sin mand og skrevet en bog om. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

I september var der også en udsolgt foredragsrække i Riddersalen. Emnet var herregårdsliv, og det blev belyst fra vidt forskellige sider. Første foredrag i ræk-

ken var med herregårdsejer Mette Maria Ahlefeldt-Laurvig, der talte om livet på Eriksholm blandt herskab og tjenestefolk, som hun igennem inter-

views og kildestudier havde undersøgt i forbindelse med den nylige restaurering af stedet. Andet foredrag var med cand.mag. Stine Lucia Rasmussen fra Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Hun fortalte om sit arbejde med at undersøge kærlighedslivet på østjyske herregårde, herunder den forbudte kærlighed, giftermål mellem ansatte og de mange uægte børn, der blev født af herregårdenes ansatte. Foredragsrækken blev rundet af med en meget personlig beretning fra en tidligere husjomfru på Fuglsang på Lolland, den nu 90-årige Ruth Jensen, der med stor passion og fortælleevne malede et billede af livet som ansat på herregården for godt 60 år siden.

I oktobers mørke inviterede museet folk til at komme på Gammel Estrup ved aftenid ved to lejligheder. Første gang i forbindelse med Kulturnat Djursland, hvor børn kunne prøve at være herremænd for en aften og lære at fægte, skrive og lave godsregnskab, som man gjorde i renæssancen. Anden gang i forbindelse med *Allehelgensaften*, hvor museet i stearinlysens skær levendegjorde de mange spøgelseshistorier, som knytter sig til Gammel Estrup, og den overtro, som var fremherskende på landet før i tiden. Især *Allehelgensaften* var en bragende succes, og museet måtte allerede en uge inden arrangementet melde alt udsolgt. Aftenen var især populær hos den unge målgruppe, der ellers kan være svære for museet at tiltrække. Måske fordi *Allehelgensaften* giver en – i vore dage – uvant og helt unik oplevelse, hvor den ellers allestedsnærværende smartphone er slukket, og man dermed er hundrede procent til stede i nuet sammen med andre mennesker.

I hele december måned var der masser af julestemning på herregården. Dels var der juleudstillinger, og dels kunne man være med i forskellige *juleaktiviteter*, der knyttede sig til juleforberedelserne på herregården omkring 1918, hvor den sidste greve boede på Gammel Estrup. Man kunne følge juleforberedelserne i køkkenet, hvor der blev lavet julesul og julebag, og man kunne klippe historisk julepynt. I alle weekender var der levende lys og juletræs-dans, og sale og gemakker var befolket af herregårdens frivillige i stuepige- og tjenerdragter, der serverede kaffe og dampende *luthendrank*, lækre klejner og æbleskiver. Hele december kunne børn deltage i rekordforsøget om at lave *Danmarks længste muse-trappe*. Musetrapperne kendes tilbage fra slutningen af 1800-tallet, hvor de blev brugt som udsmykning på juletræet, men i dag er de blevet et lidt overset stykke julepynt, hvilket faktisk er synd, ikke mindst fordi det er en aktivitet, som kan samle alle familiens medlemmer uanset alder. Omkring 2.500 børn deltog i rekordforsøget, og lige inden jul var målet nået, og en repræsentant fra *Børnenes Rekordbog* kunne kåre den 354 meter lange musetrappe, der blev hængt til skue i *Riddersalen*. Museets julesatsning resulterede i det hidtil bedste besøgstal for december måned, og det vidner om publikums store interesse for at være sammen med familien om hyggelige historiske aktiviteter, som et besøg på Gammel Estrup i julen indebærer.

I alle skoleferier, til jul og ved alle særlige arrangementer var der mulighed for at møde husjomfruen i *Her-*

I forbindelse med TV2 Østjyllands juleserie trak nogle af museets formidlere i december måned i grevetøjet og bænked sig i Kaminsalen, hvor man kunne klippe julepynt, flette julehjerter eller bygge videre på Danmarks længste musetrappe. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

regårdskøkkenet. Her kunne publikum smage hjemmebagt kage fra brændekomfuret bagt efter husjomfru Ottilies opskrifter og kaffe fra den store *madam Blå*. I 2013 fik museet desuden Fødevarekontrollens tilladelse til

at udvide produktionen i *Herregårdskøkkenet*, så det nu også var muligt at lave mad og tilbyde publikum at smage mange af de lækre middagsretter, der blev serveret for herskab og tjenestefolk for knap 100 år siden.

Hele december kunne børn deltage i rekordforsøget om at lave Danmarks længste musetrappe. Musetrapperne kendes tilbage fra slutningen af 1800-tallet, hvor de blev brugt som udsmykning på juletræet. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Udgivelser

Magt, forhandling og nåde var centrale begreber i en ny bog, som museet udgav i et samarbejde mellem Dansk Center for Herregårdsforskning og Landbohistorisk Selskab den 8. november 2013. Bogen

– med titlen *Godsejernes ret. Adelenes retshåndhævelse i 1700-tallet, lov og praksis ved Clausholm birkeret* – baserede sig på Dorte Kook Lyngholms ph.d.-afhandling, der i øvrigt var første systematiske danske fremstilling af emnet. Bogen har fokus på

godsejernens rolle i 1700-tallets retsvæsen og den dobbeltrolle som de adelige godsejere spillede under enevældens lokale retsvæsen som både „offentlig“, juridisk myndighed og privat part i retstvister på landet. En vigtig pointe blev dermed, at godsejerens retsudøvelse ikke udelukkende kunne forstås som udslag af vilkårlig magtanvendelse, men derimod som et centralt og integreret led i det danske retsvæsen i 1700-tallet. Godsejeren stod med andre ord for at udmåle straffen for sine undergivne, men han besad også retten og viljen til at udvise nåde over for sine ansatte, således at de vedblivende kunne leve og arbejde i hans retskreds. I forbindelse med udgivelsen var der arrangeret omvisninger i Gammel Estrups 1700-tals interiører, og deltagerne var efterfølgende inviteret til at deltage i en reception, hvor man kunne købe et signeret eksemplar af bogen. Bogen blev udgivet takket være støtte fra Konsul George Jorck og hustru Emma Jorck's Fond og Landbohistorisk Selskab.

Den 29. november udkom ottende bind i serien *Herregårdshistorie*. Bogen fortæller nye historier fra herregårdsverdenen og giver dermed læserne et indblik i de mange ting, der aktuelt arbejdes med inden for herregårdsområdet. For eksempel kan man læse om nogle af de mange tjenestefolk, arbejdere og håndværkere, der gennem tiden har haft deres gang på herregårdene. Dorte Kook Lyngholm fra Dansk Center for Herregårdsforskning skildrer således de retslige og sociale vilkår for ugift kvindeligt tyende, der kom i ulykkelige omstændigheder – altså blev gravide. Man kan også læse om *Søren Snedker* fra

Liltved – en håndværker, der var ansat på Gammel Estrup i anden halvdel af 1700-tallet, hvor han både udskiftede vinduer, reparerede tårntrappen og arbejdede på fornyelse af herskabets spisestue. Jesper Munk-Andersen fra Museum Lolland-Falster har skrevet en artikel i bogen om adelig forbrugskultur i oplysningstiden, og Mikael Frausing fra Dansk Center for Herregårdsforskning tegner et billede af vilkårene for de mange herregårde, der i dag er blevet aktører i oplevelsesøkonomien – herunder de udfordringer og muligheder, det giver, når herregårdsejerne søger både fornyelse, nytænkning og indtjening på den ene side og bevaring og vedligeholdelse af kulturarvsværdier på den anden. Bogen, som har en mangfoldig og bredt formidlende linje, er som alle de foregående udgaver støttet af Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond.

Forskning og undersøgelser

Året 2013 førte endnu et velgennemført forskningsprojekt med sig for Dansk Center for Herregårdsforskning, der har til huse på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. I juni kunne arkitekt Sonja Marie Overgaard således forsvare sin afhandling *Værdiforskydninger i arkitektonisk kulturarv. Herregårdenes avlsbygninger – udviklingsbetingede ombygninger og arkitektoniske kulturarvsværdier* ved Arkitektskolen Aarhus og herefter modtage ph.d.-graden. Sonja Marie Overgaards afhandling beskæftiger sig med spørgsmålet om, hvordan genanvendelse af herregårdenes avlsbygninger

*Dorte Kook Lyngholm, der står i midten, udgav i 2013 sin ph.d.-afhandling *Godsejerens Ret*. Det er forskningscenterets sekretær, Signe Steen Boeskov, der står yderst til venstre, og til højre står museumsdirektør Britta Andersen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.*

kan udføres, sådan at de arkitektoniske kulturarvsværdier bevares. Herregårdsmiljøerne udgør et af vores bedste vidnesbyrd om fortidens arkitektur og byggeskik og rummer en stor mængde kulturhistoriske fortællinger om livet i landdistrikterne i alle

sociale lag. Bygningernes historiske tilsnit er således baggrunden for, at herregården tillægges stor værdi, men bygningsmassen udgør også en stor udfordring for de moderne virksomheder, som mange herregårde danner ramme om i dag. Dette gælder ikke

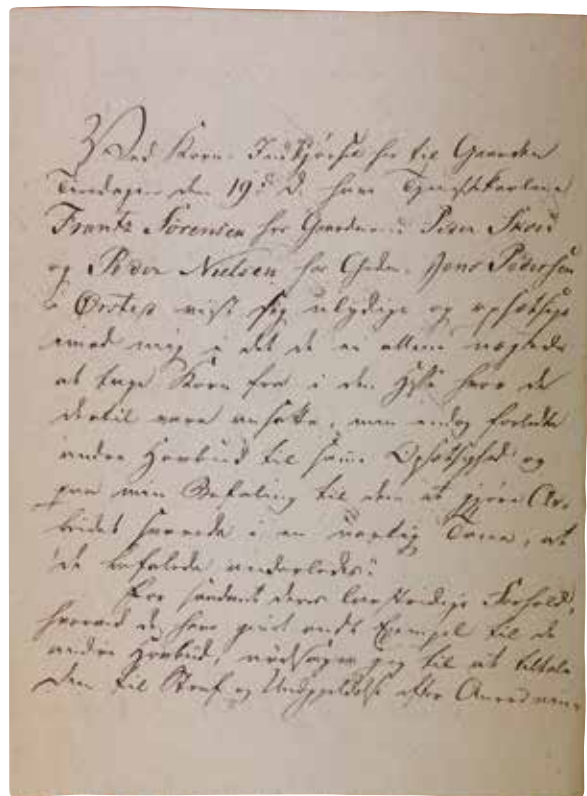
mindst for herregårdenes historiske avlsbygninger, som er bygget til fortidens og ikke nutidens store landbrug. Men står valget så mellem at fjerne sådanne bygninger og erstatte dem med moderne, eller at lade dem stå uændrede og lade støvet sænke sig? Et valg mellem bulldozer og musealisering? Eller er det muligt at udvikle redskaber, der kan være til støtte for at ændre bygningerne på en måde, der både tager højde for den nye funktion, som de skal have, og for den historie og arkitektoniske kulturarvsværdi, som de repræsenterer? Det er spørgsmål som disse, som Sonja Marie Overgaard har beskæftiget sig med i sit forskningsprojekt, hvor hun har analyseret eksempler på, hvordan herregårdsejere og arkitekter sammen har mødt de mange udfordringer på vejen og på baggrund af deres fælles erfaringer har kunnet give en bygning ny funktion og nyt liv. Ud fra sine observationer har hun i afhandlingen udviklet en række redskaber, som hun håber kan blive et godt udgangspunkt for sådanne arbejdsprocesser i fremtiden – ikke mindst som et fælles udgangspunkt og en fælles forståelsesramme for de arkitekter og ejere, der sammen prøver at redde herregårdenes avlsbygninger. Sonja Marie Overgaards ph.d.-projekt har været støttet af Realdania og er udført i et samarbejde mellem Arkitektskolen Aarhus og Dansk Center for Herregårdsforskning.

Som en fejring og markering af det velafsluttede ph.d.-projekt arrangerede Dansk Center for Herregårdsforskning en seminardag i august om afhandlingens emne under titlen: *Hvor mange mursten kan*

man fjerne, før herregårdsspøgelset flytter? Seminar om ændring og bevaring af herregårdenes drifts- og avlsbygninger i teori og praksis. Seminaret, der foregik i Gammel Estrups orangerier, havde mange deltagere fra mange forskellige relevante fagmiljøer og interesserede brancher, og dagen var derfor præget af spændende tværfaglig synergi. Tre oplægsholdere belyste fra hver deres vinkel det råderum, som herregårdens bygninger bevares og udvikles inden for. Arkitekt Sonja Marie Overgaard præsenterede ved dagens arrangement sine dugfriske forskningsresultater om netop beskyttelsen af kulturarvens værdier i den fremtidssikrede bevaring af herregårdenes driftsbygninger. Birte Skov fra Kulturstyrelsen præsenterede det omfattende arbejde, der med fredningsgennemgangen i årene 2010-2015 systematisk udbygger vores viden om fredningsværdierne i landets fredede bygninger, og fortalte endvidere om potentialer og udfordringer i den praktiske forvaltning af bygningskulturarven, når ejerens ønsker, visioner og muligheder skal spille sammen med bevaring af bygningernes vigtigste fredningsværdier. Sidst, men ikke mindst gav herregårdsejer Svend Brodersen fra herregården Gram Slot et indblik i, hvad det i praksis vil sige at eje og drive fredede herregårdssdriftsbygninger – og hvordan ændringer udført med omhu kan give nyt liv til gamle bygninger. Dagen blev afsluttet med en levende diskussion om dagens emne mellem tilhørere og det kyndige panel af oplægsholdere.

Som nævnt indledningsvist blev to nye forskningsprojekter på postdoc-niveau om henholdsvis her-

skabs- og herregårdsarbejderliv i 1800-tallet også skudt i gang i 2013. Således påbegyndte Dorte Kook Lyngholm, der er cand.mag. i historie og filosofi og ph.d. i historie, den 1. februar 2013 forskningsprojektet *Uligheden for retten. Vilkår og rettigheder for tjenestefolk og landarbejdere på danske herregårde i 1800-tallet* på Dansk Center for Herregårdsforskning. Projektet belyser vilkårene for tjenestefolk og landarbejdere på danske herregårde i perioden 1791-1921 via en undersøgelse af retspraksis i sager om tjenesteforhold. På godserne havde man i begyndelsen af 1800-tallet en lang tradition for, at befolkningen var underlagt godsejernes juridiske myndighed. Og for den store gruppe af mennesker, der i århundredets løb leverede arbejdskraft til godserne og herregårdene, forblev det retlige bånd til godsejerne en levende realitet. Som århundredet skred frem, blev godsejernes selvstændige retlige råderum – f.eks. i forbindelse med tugtelsesretten – dog løbende indskrænket. Projektet undersøger retspraksis omkring tjenestekonflikter på godserne og den udvikling domstolenes håndtering af retstvister omkring tjenesteforhold gennemgik i 1800-tallet. Projektet diskuterer altså retssikkerhed i en historisk sammenhæng og bidrager med nye informationer om udviklingen frem mod den moderne retsstat. Sidst, men ikke mindst belyser dette projekt nogle af de vilkår og rammer, som herregårdens ansatte levede inden for, og som vi kender meget lidt til, fordi denne gruppe af mennesker – særligt i den tidlige del af undersøgelsesperioden – har efterladt sig meget få spor i kilderne.

Forskningsprojektet *Uligheden for retten* er blandt andet baseret på studier af arkivmateriale fra retssager mellem tjenestefolk og godsejere ved 1800-tallets politiretter. Billedet viser en skrivelse fra 1834 fra godsejeren på Stenalt til herredsfogeden i Rougsø herred. Heri klager godsejeren over, at to af godsets karle under høstarbejdet havde vist sig „ulydige og opsætsige“ imod ham. Klagen blev starten på en retssag, der gav godsejeren medhold og resulterede i, at de to karle blev idømt en bøde ved den lokale politiret. (Landsarkivet i Viborg). Foto: Dorte Kook Lyngholm.

Signe Steen Boeskov, der er cand.mag. i etnologi og ph.d. i historie, påbegyndte ligeledes den 1. februar 2013 forskningsprojektet *Det naturlige menneske og den iscenesatte herregård. Selvopfattelse afspejlet i stemning og indretning i danske herregårdshjem 1770-1850*. Projektet undersøger indretningen af og livet i herskabelige hjem på danske herregårde i en periode, hvor den aristokratisk-hierarkiske tradition udfordredes af nye idealer om naturlighed, enkelhed og følelsesfuldhed. Projektet tager udgangspunkt i udvalgte godsejerfamiliers udtryksformer, herunder det materielle forbrug i forbindelse med f.eks. boligindretning og portrætiscenesættelse. Projektet arbejder med at rekonstruere både herregårdenes indretning og deres beboeres egen forståelse af og færden i hjemmene for derved at belyse de kulturelle forskelligheder, der skulle bidrage til at formidle et bestemt billede af familierne og deres liv. Et billede, som i sidste ende skulle være med til at skille familien ud, både som stand, som familie og som individuelle personer. Projektets første og vigtigste case er herregården Gammel Estrup, og ny viden om huset og dets herskabsfamiliers brug af det er derfor løbende dukket op hen over året. Begge projekters arbejde og foreløbige resultater har i løbet af året dannet grundlag for museets formidling – først og fremmest under satsningen på herregårdens glemte arbejdere og i forbindelse med Generalplansarbejdet med nyindretningen af 1.-salens sidste etape og 2.-salens første etape. Begge postdoc-projekter er støttet af Kulturstyrelsens Rådighedssum.

Dansk Center for Herregårdsforskning udarbejdede også i 2013 en mindre rapport om herregården Frijnsenborg, ligesom centeret udførte indledende undersøgelser i forbindelse med en fremtidig satsning på forskning i *Herregårdene og Reformationen*.

Gammel Estrup og Dansk Center for Herregårdsforskning bidrog også i 2013 til at formidle herregårdsforskningens resultater i såvel faglige som bredere kredse, både gennem publikationer, foredrag og deltagelse i faglige netværk samt i kontakt med presse og andre med interesse for herregårdenes fortid og nutid. Hele året 2013 er der således blevet arbejdet på den store internetportal www.danskeherregaarde.dk, der ved sin lancering i april 2014 kan introducere den første samlede præsentation af alle danske herregårde nogensinde. I hvor vid udstrækning Danmark har været og stadig er et herregårdslandskab, forstår man først, når man på et Danmarkskort ser, hvor tæt herregårdene har ligget og stadig ligger. De umådeligt mange herregårde (730) har til alle tider indgået i et indflydelsesrigt samspil med landskab og samfund, været landområdernes kraftcentre og har dannet ramme om en stor mængde menneskeliv fra høj til lav. Med www.danskeherregaarde.dk er altså skabt et overblik over den store mængde af herregårde i Danmark, men ikke mindst en samlende og let tilgængelig indgang til den megen viden, der findes om de danske herregårde.

I efteråret 2013 afviklede Dansk Center for Herregårdsforskning, Historie og Arkæologi ved Aarhus Universitet samt Arkitektskolen i Aarhus et fælles

Et seminar på herregården Arreskov på Fyn indeholdt også en spændende rundvisning i det smukke gamle hus – her er nogle af deltagerne nået til herregårdskøkkenet i kælderen. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

og tværfagligt undervisningstilbud om danske herregårde. De studerende, der fulgte kurserne på henholdsvis universitetet og arkitektskolen, fik mulig-

hed for at stifte bekendtskab med forskellige faglige tilgangsvinkler til herregårdenes historie og nuværende situation. Ved besøg på Gammel Estrup fik de

også chancen for at drøfte kilder, problemstillinger og opgaver med museets og centerets folk og fik indblik i et moderne herregårdsmuseums dagligdag. Samarbejdet med Arkitektskolen i Aarhus bragte også i efteråret 2013 de tre kandidatstuderende Emil Kroghede Olsen, Nicolai Berg Andersen og Ejnar Rasmussen til Gammel Estrup, mens de på spændende vis udarbejdede herregårdens kulturmiljøatlas som grundlag for deres afgangsprojekt.

I april stod Gammel Estrup – Herregårdsmuseet bag årsmødet i Herregårdspuljen (samarbejdskreds for herregårdsforskning mellem danske museer) med seminar på herregården Arreskov på Fyn under titlen *Herregårdsfolk – ansatte på danske herregårde gennem 200 år (ca. 1770-1970)*. Her holdt Dorte Kook Lyngholm, Dansk Center for Herregårdsforskning, oplægget *Uligheden for retten – landarbejderes retsstilling på danske herregårde*. Museumsinspektør ved Nationalmuseet og bestyrelsesmedlem i Dansk Center for Herregårdsforskning Mikkel Venborg Pedersen holdt oplægget *Det augustenborgske hof – set som model for organiseringen af hushold i det 18. og 19. århundrede*. Museumsinspektør ved Horsens Museum Anette Hoff holdt oplægget *Ansatte på herregården Boller i 1780'erne*. Stine Lucia Rasmussen, museumsformidler ved Gammel Estrup – Herregårdsmuseet fortalte om *Kærlighed på herregården – herregården som ægteskabsmarked 1880-1970*. Og sidst, men absolut ikke mindst tryllebandt tidligere husjomfru på herregården Fuglsang Ruth Jensen alle deltagere med sine

erindringer om tiden som ansat på herregården i årene 1944-59. Det blev altså en spændende dag, hvor herregårdens ansatte og deres liv og vilkår ikke bare blev belyst gennem tiden, men også fra vidt forskellige og supplerende perspektiver. Erik Schaffalitzky de Muckadell fremviste venligst herregården og fortalte om Arreskovs historie.

Torsdag den 2. maj 2013 deltog Dansk Center for Herregårdsforskning og museet traditionen tro i videnskabsfestivalen *Forskningens Døgn* med arrangementet *Herregårdens kloge kvinder – en salonaften på Gammel Estrup*. Det blev en både oplysende og stemningsfuld aften i den store Ridder-sal. Kristine Vestergaard Nielsen, der er ph.d.-studerende på historie på Institut for Kultur og Samfund ved Aarhus Universitet, holdt foredraget *Til te hos Schimmelmänn – skønånder, politik og netværk i romantikkens saloner*. Her skabte hun et spændende overblik over salonkulturens europæiske rødder og forskellige udtryk. Dertil beskrev hun de danske saloners storhedstid omkring 1800 og gav et interessant indblik i deres politiske dimensioner og deres hovedaktørers – salonværtindernes – rolle som hjørnesten i tidens magtfulde netværk. Aftenen bød endvidere på en meget afholdt aktivitet i datidens saloner, nemlig højtlesning. Skuespiller Caspar Juel Berg, der er uddannet fra Statens Teaterskole i 2009 og nu er en del af det faste ensemble på Aalborg Teater, optrådte ved aftenens arrangement med et uddrag fra romanen *Emma* af Jane Austen, der på fornem vis illustrerede nogle af de mere jordnære aspekter af

Vidensfestivalen Forskningens Døgn, som Centeret hvert år deltager i, var i 2013 om lærde kvinder i starten af 1800-tallet. Arrangementet i Riddersalen indeholdt blandt andet oplæsning af romanen Emma af Jane Austen. Skuespiller Caspar Juel Berg gav en af fortællingens hovedpersoner, Mr. Darcy nyt liv. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

selskabslivet – og salonværtinderne – blandt eliten i samtidens engelske herregårdsmiljø. Der var stor tilslutning til arrangementet, og de mange gæster

nød godt af kaffe, te, chokolade og kage fra *Herregårdskøkkenet* serveret af venlige stuepiger. Aftenens formidling af herregårdens historie opstod altså i foreningen af fortælling og stemning.

Glædeligvis oplevede centeret og museet i 2013 også store landvindinger i forhold til de kommende års forskningsarbejde. Således bevilligede Aage og Johanne Louis-Hansens fond fem mio. kr. til drifts- og udviklingsomkostninger for Dansk Center for Herregårdsforskning i perioden 2014-2018. Hermed er den uundværlige basis for ideudvikling og iværksættelse af nye spændende forsknings- og formidlingstiltag sikret for endnu en femårsperiode. Bevillingen er med til at sikre arbejdsro, kontinuitet og en vedvarende forankring af centrets viden blandt de tilknyttede medarbejdere, og det betyder, at der fortsat kan leveres spændende forskning på et højt niveau til glæde for både fagfolk og et bredere publikum. Ligeledes resulterede en større projektudviklingsindsats udført i efteråret 2013 i det glædelige, at Aarhus Universitet og Dansk Center for Herregårdsforskning afsluttede året med i december at indgå aftale om et samfinansieret ph.d.-stipendium omkring emnet *Adel og reformation* med begyndelse i 2014.

Indsamling og registrering

Kakkelovn, kgebog, kværnsten og kinesisk porcelæn; genstandene, der erhvervedes til museets samling i løbet af 2013, dækkede et meget bredt spektrum – hvad der imidlertid stemmer nøje overens med museets indsamlingsstrategi. Museets ambition er,

Takket være støtte fra Kulturstyrelsens hastesum lykkedes det museet at erhverve en del af Gammel Estrups oprindelige porcelæn. Det er fremstillet i Kina inden for perioden K'ang hsi (1662-1722) og er af typen famille verte. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

at samlingen skal afspejle den danske herregårdskulturs mangfoldighed. Genstandene skal ikke blot vidne om de repræsentative sider af herskabets tilværelse, men om alle facetter af det liv,

der levedes på herregårdene – både *upstairs* og *downstairs*.

Ovennævnte kværnsten, der stammer fra herregården Rodstenseje, malede selvsagt kornet fra godsets jord til mel til brug i husholdningen; *Fru Constantins Husholdnings og Kogebog* vejledte tjenestepigen Laura Pauline Bøhl, da hun som ansat i køkkenet på Gammel Estrup i 1909 forvandlede råvarerne til velsmagende retter for herskabet; og det fornemme kinesiske service har – ud over at være en fryd for øjet – tjent sit praktiske formål, når herremænd og gæster satte køkkenets frembringelser til livs. På tallerknerne har den nære verden sat den fjerne stævne; brød af korn fra de omkringliggende marker er blevet fortæret tillige med steg af vildt skudt i godsets skove, steg og tilberedt med peber fra Indien, kanel fra Ceylon og krydderurter fra køkkenhaven – det hele skyllet ned med franske og tyske vine. Genstande, som det gerne skulle være antydnet med denne lille omtale, er altid meget mere end blot genstande, de er spor efter det levede liv og som sådanne bærere af utallige fortællinger.

Det kinesiske – eller *ostindiske* - porcelæn, der blev købt i sommeren 2013 ved auktionshuset Bruun Rasmussen, hører om nogen til blandt de erhvervelser, der er rige på fortællinger. Porcelænet var mærket med stamhusnummer og er således en del af Gammel Estrups oprindelige inventar, der bortsolgtes i 1926. Porcelænet, der er af typen *famille verte* fra perioden K'ang hsi (1662-1722), fortæller både om den forbrugsrevolution, der fandt sted i det

18. århundrede, da europæisk handel i stigende grad gjorde luksusprodukter fra hele verden tilgængelig for den europæiske elite, og om den vægt, datidens elite lagde på måltidet og gæstebuddets repræsentative funktion. At porcelænet sandsynligvis var en del af det, der blev bortsolgt og senere generhvervet af Eleonora Agnes Raben (1743-1808) i forbindelse med hende og ægtemanden, Christen Scheels, ophold i Rusland, og som sådan knytter an til både storpolitik og muligt giftmord, gør ikke porcelænet mindre interessant. I forbindelse med denne erhvervelse søgte museet Kulturstyrelsens hastesum, hvilket blev imødekommet.

I årets løb fik museet også tilbudt et skab, som oprindeligt kommer fra Gammel Estrup. Skabet er fra slutningen af 1800-tallet og har tilhørt familien gennem et barnebarn af en datter af den „sidste“ greve, som døde i 1916. Oprindeligt var skabet et barskab, hvilket det også har været brugt til det meste af sin „levetid“. I de senere år har det dog også været anvendt til opbevaring af så forskelligartede ting som både diverse glas og kartofler! Nu da det er kommet hjem igen, er planen at finde anvendelse for det i overensstemmelse med dets oprindelige funktion, og skabet vil dermed sandsynligvis indgå i udstillingen på anden sal, når museet kommer til restaurering af de lokaler, der tidsmæssigt passer sammen med det.

På auktion erhvervede museet i februar et maleri fra o. 1860 af Gammel Estrup. Det er malet af en dansk kunstner med initialerne B.B. og forestiller herregården set fra sydvest. Yderst til venstre i maleriet

kan man se den sydlige længe af avlsgårdsanlægget med den lille halvrunde/tårnagtige tilbygning, mens broen og størstedelen af hovedbygningen er placeret en anelse til højre for midten i billedet. „Slottet“, som ofte betragtes som omdrejningpunkt og centrum for godets virke, indtager dermed den position, man i kunsthistoriker-kredse kalder *Det gylden Snit*. Ved at opdele billedet, så hovedmotivet ikke placeres nøjagtigt midt i billedet, men i den ene tredjedel, skabes en særlig harmoni i maleriet, og metoden er også i perioder blevet benævnt *Det guddommelige Snit*, fordi blandt andre Leonardo da Vinci forsøgte at bevise, at denne inddeling også lå til grund for menneskets proportioner og dermed var af guddommelig oprindelse. Under alle omstændigheder er det maleri, som museet erhvervede af herregården, et indtagende billede, der via malevinkel, kunstnerisk kvalitet og netop proportioner giver et fint – og romantisk – indtryk af den gamle gård. Maleriet er nu ophængt over døren ind til *Jægerstuen* på anden sal i vestfløjen.

Slutteligt skal blandt de væsentlige erhvervelser i 2013 også nævnes den smukke nyklassicistiske kakkelovn, der i forbindelse med den sidste etape af restaureringen og nyindretningen af husets 2. sal, blev installeret i *Salonen*. Ifølge en beskrivelse af de genstande, der stod i rummet i slutningen af 1700-tallet, var der i slutningen af 1700-tallet også en kakkelovn. Dette udtryk dækker over flere forskellige opvarmningskilder og forbindes af mange i dag ofte med forholdsvis beskedne jernovne, og som navnet antyder, var kakkelovne oprindeligt opbygget

Det indebærer bevaringsudfordringer at bebo en gammel herregård – især når bygningen samtidig repræsenterer museets største genstand. Derfor har museet siden 2000 gennemført en intensiv bevaringsindsats, og i 2013 blev rummet Store Kabinet restaureret, og i den forbindelse lykkedes det museet at erhverve en original kolonneovn, som meget vel kunne have store lighedspunkter med den oprindelige. Foto: Kirsten Nijkamp.

af kakler – altså fliser i lertøj eller fajance. Ovn, der anskaffedes til *Salonen*, kan ikke kaldes beskeden og har sandsynligvis heller aldrig været det,

da både nichens opbygning med den smukke muslingeformede afslutning øverst og rummets øvrige herskabelige indretning antyder, at her har været

tænkt over alle enkeltelementer og indretning med den nyeste mode. Med sin kubiske base og det monumentale, cylindriske skaft giver den smukke fajanceovn mindelser om opbygningen af de klassiske søjleordner, og dekorationer som æggestav og laurbærkrans refererer ligeledes til den klassiske græsk/romerske kultur, der var på mode i det sene 1700-tals elitemiljøer. Erhvervelsen, der desuden inkluderede opmuring og opsætning, så den fremover kan benyttes som ovn, var støttet af Inge og Asker Larsens Fond. I forbindelse med rummenes istandsættelse erhvervede museet også nogle tidssvarende (o. 1790'erne) kandelabre og vaser til *Salonen*, mens der til hjørneværelset blev anskaffet dels et fint lille skrivesæt fra slutningen af 1700-tallet, dels et smukt rundt Louis Seize-bord med marmorplade. Skrivesættet tilhører en genstandstype, som der ikke er meget af på museet, men som løbende er blevet forsøgt anskaffet, siden museet igangsatte restaureringen af 1700-tals rummene på 1. sal, da det supplerer historien og det levede liv og i øvrigt er med til at give udstillingen ekstra liv. Skrivesættet har fået plads på det fine chartol i det runde tårnværelse og understøtter således historien om, at rummet på dette tidspunkt var et lille, lidt privat rum, hvor greven kunne trække sig tilbage for at skrive, læse, studere kort eller lignende.

Endelig skal nævnes, at museet i forbindelse med de omfattende restaureringsprojekter og nyformidlingsplaner har returneret en del af de genstande, der tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frede-

riksborg. Der har siden stiftelsen af Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i 1930 været tætte bånd mellem de to museer, og derfor trådte Frederiksborgmuseet også hjælpende til med en lang række deponerede genstande, da herregården første gang åbnede for besøgende. Imidlertid har museet i det nye årtusinde forsøgt også at tage hånd om bevaringen af de enkelte genstande, målrette sin indsamlingspolitik og i det hele taget blive skarpere på den linje, museet formidler videre til publikum. Derfor er de genstande, der ikke har direkte tilknytning til herregården, og/eller genstande, som ikke længere har relevans for den fortælling, de besøgende møder på museet, blevet returneret til de steder, hvorfra disse har været indlånt.

Bevaring og konservering

Gennem de seneste godt 10 år har museet gennemgået en rivende udvikling ikke mindst i forhold til museets faste samlinger. På baggrund af den forskningsbaserede *Generalplan 2.0* er der blevet arbejdet målrettet på at optimere samlingerne gennem restaurering og nyformidling af museets permanente udstillingsrum, således at alle rummets elementer – blandt andet gulve, vægge, lofter og genstande – tænkes sammen. Ikke mindst genstandenes, herunder maleriernes, bevaring er en vigtig del af planen, og derfor har museet prioriteret at arbejde på restaurering og nyformidling af herregårdens 1. sal siden 2008. Den 22. juni 2013 blev der således sat punktum for den første del af planen, og en årræk-

Gammel Estrup er fredet, og det er derfor af altafgørende betydning, at museet kan trække på de bedste og mest velkvalificerede håndværkere, når bygningen skal restaureres. Tømrer Visti Svendsen har fulgt museet trofast siden 1999, og hans arbejde er af enestående høj kvalitet. Her ses han (bagest i billedet) sammen med sin lærling/svend i aktion. Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

ke med omfattende restaurering og istandsættelsesarbejder på husets 1. sal var tilendebragt. Nu står denne etage gennemrestaureret og nyindrettet fra A til Z. Fuldendelsen med arbejderne i *Salonen* og

Grevens Runddel, der udgjorde sidste etape, indelbar som nævnt andetsteds rekonstruering af tapeter efter gamle forlæg fundet på Gammel Estrup. Reparationer af stuk, udbedring og bemaling af gulve,

vinduer og paneler har været med til at sikre, at disse fornemme gemakker fortsat bevares til glæde for husets mange besøgende. Det er Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, C.A.C. Fonden, Augustinus Fonden, A. P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal, Inge og Asker Larsens Fond og Nykredits Fond, der har muligjort det omfattende restaurerings- og bevaringsprojekt.

Malerisamlingen på Gammel Estrup er såvel kulturhistorisk som kunstnerisk af en meget høj kvalitet. Herregården var i en periode på knap 600 år i den samme slægts eje, og denne enestående slægtskontinuitet afspejles i malerisamlingen gennem portrætter af stedets mange ejere, som tillige blev malet af nogle af de skiftende perioders fremmeste malere; Abraham Wuchters, Balthasar Denner, Gustav Pilo, Alexander Roslin, Peder Als, Jens Juel og flere andre. Det er således af stor vigtighed, at samlingen jævnligt gennemgås bevaringsmæssigt, således at museet på denne baggrund kan udarbejde en prioriteret plan for konservering af malerierne – ikke mindst fordi museet ikke selv råder over en konserveringsafdeling. Men da det efterhånden var 10 år siden, museet sidst fik udarbejdet en systematisk gennemgang af maleriernes tilstand, og da der i den mellemliggende periode var kommet nye værker til, havde museet i 2013 et stort behov for at få et overblik over maleriernes bevaringstilstand. Det var derfor en stor glæde, at museet fik bevilget midler til en sådan gennemgang fra den gamle amtskonserveringsordning, som fort-

sat hvert år tilgodeser en række kulturhistoriske museers konserveringsbehov af malerier. Arbejdet blev udført af konservatorer fra Fælleskonserveringen, der til daglig har til huse på kunstmuseet ARoS.

En anden del af *Generalplan 2.0* var restaurering af de to prismelysekroner i henholdsvis *Salonen* og *Grevens Runddel*. Begge lysekroner var sådan set i god stand, men de trængte voldsomt til at blive efterset, suppleret med nye prizmer og omtrukket. Det vil sige, at det oprindeligt er jerptråde, som har holdt prizmerne, men i 2013 blev disse erstattet med et materiale, som ikke ruster på langt sigt. De to prismekroner blev konserveret i Den Gamle By og kunne efter endt restaurering atter hænges op, hvor de nu stråler og funkler i de to rum på 1. sal. Ved samme lejlighed blev også flere møbler i de to rum eftergået af konservatorer og efterfølgende ombetrukket med nyt stof, hvor det var tiltrængt.

Endelig har museet gennemgået den årlige klimaudsøgelse, som Nationalmuseets Bevaringsafdeling står for. Den består i, at museet har såkaldte dataloggere placeret rundt på flere strategiske steder i huset. Dataloggere registrerer via sensorer udsving i luftfugtighed, temperatur, dugpunkt med videre, og disse registreringer behandles en gang årligt af Nationalmuseets klimafolk, som herefter sender museet en rapport over, hvordan året er forløbet. På baggrund af dette smarte overvågningssystem har museet mulighed for at justere temperaturen og styre luftfugtigheden, *inden* der opstår varig skade på møbler og malerier, og det siger sig selv, at det også

er et redskab til hurtig indgriben, hvis noget uforudset opstår. Museet sidder med andre ord ikke og venter på den årlige rapport, men kan på et hvilket som helst tidspunkt af året få dataloggerne aflæst og/eller spørge Nationalmuseet til råds i tvivlstilfælde. Det er virkelig en stor hjælp i arbejdet med at bevare, udvikle og passe på den store og fredede bygningsmasse, som museet har det daglige ansvar for.

Personale, bestyrelse og netværk

Endnu et år med et særdeles højt aktivitetsniveau og en trofast og loyal medarbejderstab! Uden disse initiativrige og engagerede ansatte kunne museet ikke blive ved med at udvikle og forny sig, og man kan kun give administrerende direktør ved Gisselfeld Kloster Jens Risom ret, når han siger: „Siden hvornår har bortskæring af den samlede medarbejderskare kunnet skabe nogen som helst form for vækst“? Dygtige, ansvarlige og kreative medarbejdere er med andre ord fundamentet for en sund, aktiv og handlekraftig virksomhed. Og specielt på Gammel Estrup, hvor et motto gennem de seneste 13 år har været at komme de besøgende i møde og sikre dialog og nærvær ansigt til ansigt.

Som en direkte påskønnelse af de ansattes indsats stiftede tidligere bestyrelsesformand Peter Jensen da også i 2007 fonden *Birte og Peter Jensen Fond*, der hvert år uddeler et legat på 20.000 kr. til en medarbejder på blandt andet Gammel Estrup. I 2013 gik legatet til museumsbetjent Jørgen Justesen, hvis arbejde består af alt lige fra traditionelt „betjentarbejde“, som

håndtering af genstande, udstillingsopbygning, betjening af tyveri- og brandalarmeringsanlæg og mindre vedligeholdelsesopgaver over omvisninger, udklædning som lakaj, greve og spøgelse i forbindelse med museets arrangementer til butiksassistent, telefonpasser, gedeindfanger og voldgravsfisker. Det er dog ikke alene Jørgens alsidighed, der sikrede ham indstillingen til legatet, men i høj grad hans menneskelige egenskaber og personlige kvalifikationer. Han er nemlig særdeles stabil, loyal, arbejdsom og pligtopfyldende i en grad, der ligger langt ud over, hvad man normalt kan forvente af en medarbejder. Han brænder for Gammel Estrup og for historien, og så har han en utrolig positiv tilgang til alle opgaver – uanset om de kommer i god tid eller – som det ofte sker – med meget kort varsel. Endelig har han det, vi kalder *praktisk kreativitet*, som dækker over, at han kan løse en masse praktiske udfordringer, som det har været umuligt for alle andre at løse på det teoretiske plan! Jørgen Justesen er med andre ord en gave for enhver arbejdsplads, fordi han simpelthen bare rigtig godt kan lide sit arbejde!

Ud over de ansatte har Gammel Estrup heldigvis også i 2013 kunnet trække på et korps af interesserede og aktive frivillige. Netværket, der efterhånden tæller tæt på 150 personer, er dannet i 2005 og er over årene vokset støt og roligt, således at det efterhånden er blevet en forudsætning for, at museet kan gennemføre nogle af de større og mere spektakulære arrangementer; Gammel Estrup Herregårdsmarked, sommerferieaktiviteter, Jul på Gammel Estrup og

Køkkenet med det store brændekomfur er på mange måder herregårdens hjerte. Her er varmt og trygt, og så dufter der næsten altid dejligt af brød og nybagte kager. For at kunne møde de besøgende med et aktivt køkken er museet afhængigt af at kunne trække på frivillige, der hjælper med at bemande og levendegøre for eksempel køkkenet. Her er det Grethe Højgaard, som er i gang med kagerne. Foto: Gammel Estrup – Heregårds-museet.

diverse havesatsninger, hvor de frivillige påtager sig praktiske opgaver, såsom bemanding af *Herregårds-køkkenet*, diverse syopgaver, blomsterudsmykning i udstillingsområdet og pasning af urtehaven ved Gammel Estrup m.m. De er med andre ord blevet en helt selvfølgelig og uundværlig del af museets dagligdag – især fordi sygruppen også har valgt at være til stede på museet alle tirsdage og torsdage, hvor deres værksted er åbent for besøgende, som kan komme indenfor og se på nogle af de dragter, gardiner og øvrige syopgaver, denne gruppe løser for museets formidlingsafdeling.

Til slut

Begejstringen var til at få øje på, da museet den 12. december 2013 fik den glædelige besked, at Grosrerer, Konsul N.C. Nielsens Fond havde doneret 2.2 mio. kr. til arbejdet med at restaurere og nyformidle en række rum på herregårdens 2. sal! Med denne donation fik museet mulighed for at fortsætte det store arbejde med at restaurere herregården rum for rum og samtidig fortælle historien om Jørgen greve Scheel (1768-1825) og hans samtid. Restaureringsprojektet på 2. sal bygger på ph.d. ved Dansk Center for Herregårdsforskning Signe Steen Boeskovs forskning i 1800-tallets boligkultur. Udgangspunkt for fortællingen er en af slægtens mest farverige personligheder, Jørgen greve Scheel (1768-1825), idet han repræsenterer såvel bindeleddet mellem to epoker som indledningen til en ny tid. Som mange af sine standsfæller fulgte han hele sit liv de

nyeste strømninger i Europa, hvor han rejste rundt i lange perioder. Han var interesseret i kunst, musik, naturvidenskab og alle de mange nye opfindelser og maskiner, som fangede ikke mindst elitens interesse omkring 1800. Historien om greve Jørgen er på mange måder typisk for sin tid og dens elite. I hans tilfælde førte et ekstremt overforbrug dog til hans personlige ruin og en økonomisk nedgangstid for slægten.

Et så omfattende projekt, hvor en stor del af de genstande, der oprindeligt har været i grevens videnskabelige bibliotek, desværre for længst er gået tabt, blev yderligere styrket, idet Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond ganske få dage for juleaften meddelte museet, at de gerne ville bidrage økonomisk til, at museet kunne begynde at indlåne og eftersøge genstande til indretning af rummene. Der har været utallige interessante genstande i grevens besiddelse, såsom kikkerter, barometre, globusser, landkort, musikinstrumenter, kunst og rariteter fra den store verden. Således rustet kunne museet give sig i kast med den store opgave at restaurere og nyformidle 1. etape af herregårdens 2. sal. Det er planen, at disse videnskabernes og lidenskabernes rum skal åbnes for publikum sommeren 2014. Og fortællingen vil løbende blive udbygget med historien om herregårdens ansatte, som museet siden 2006 også har prioriteret at forske i.

Det er i det hele taget en stor glæde, at museet kan takke så mange fonde for tilskud til de mange forskellige projekter, hvilket i høj grad har været en

væsentlig forudsætning for, at museets høje aktivitetsniveau har kunnet opretholdes. For perioden 2013-15 har museet yderligere kunnet takke tre fonde for at bidrage til museets daglige drift i form af midler til henholdsvis basal forskning og løbende formidling. Det drejer sig om Inge og Asker Larsens Fond, Løvenholm Fonden og C.A.C. Fonden, der således også i 2013 har sørget for at sikre museet offentlighedens fortsatte interesse, et højt besøgstal og det helt nødvendige faglige overskud til den fortsatte udvikling af Gammel Estrup. Udfordringen for de kommende år består derfor ikke mindst i at sikre museet

en fornuftig basisdriftsbevilling, der står mål med det aktivitetsniveau og den faglige kvalitet, museet står for – jf. også Kulturstyrelsens *Kvalitetsvurdering* fra 2012. Dette gælder dels en fortsat sikring af midler til løbende vedligeholdelse af herregårdens bygning og haveanlæg, som samtidig er museets største genstande – det vil sige en videreførelse af den puljebevilling, som i sidste øjeblik blev sikret på finansloven for 2013-2016 – dels midler til at opretholde en basal formidlingsindsats, herunder en skoletjeneste. Aktiviteter, der, som det fremgår af ovenstående, nu fondsfinansieres.

Foto: Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Tak til:

15. Juni Fonden

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal

Augustinus Fonden

Arbejdsmarkedets Feriefond

C.A.C. Fonden

Damgaard-Jensen A/S

Engsø Vest A/S

Fabrikant Albert Nielsens og hustru Anna Nielsens Fond

Farumgaard-Fonden

Grosserer, Konsul N.C. Nielsens Fond til støtte for Almennyttige Formål

HUJ A/S

Inge og Asker Larsens Fond

Jyllands-Posten

Knud Højgaards Fond

Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond

Kulturstyrelsen

Løvenholm Fonden

Margrethe og Johs. F. la Cours Fond

Norddjurs Kommune

Nordea-fonden

Realdania

Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond

Sonning-Fonden

Styrelsen for Forskning og Innovation

Aage og Johanne Louis-Hansens Fond

Aarhus Kommune

